สมเด็จพระเทพรัตนราช[illegible] ฯ สยามบรมราชกุมารี
ปราชญ์[illegible]ทรงศีล

อาเศียรวาท

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ สยามบรมราชกุมารี

ปราชญ์ผู้ทรงศีล

พระเอยพระเทพไท้ ธีรรัตน์

คือปราชญ์ทรงเศวตฉัตร ช่อแก้ว

พระราชจริยาวัตร งามเงื่อน

เทพรัตน์สุดาแผ้ว ผ่านฟ้ามาดิน ฯ

ยินพระยศโลกล้วน ลือขาน

ปวงศาสตร์ปวงศิลป์ชาญ เชี่ยวแท้

อักษรศาสตร์บรรสาน สังคีต ศิลป์เอย

เทพแห่งธีรรัตน์แล้ ปราชญ์ซ้องสรรเสริญ ฯ

ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อม

ข้าพระพุทธเจ้า มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

(รองศาสตราจารย์อัครา บุญทิพย์ : ประพันธ์)

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ สยามบรมราชกุมารี ปราชญ์ผู้ทรงศีล

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงพระราชสมภพเมื่อวันเสาร์ที่ 2 เมษายน พุทธศักราช 2498 ณ พระที่นั่งอัมพรสถาน พระราชวังดุสิต ทรงพระนามเดิมว่า "สมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้าสิรินธรเทพรัตนราชสุดา กิติวัฒนาดุลโสภาคย์" ข้าราชบริพารขานพระนามพระองค์ว่า "ทูลกระหม่อมน้อย" พสกนิกรทั่วไปเรียกกันว่า "เจ้าฟ้าหญิงสิรินธร" ในวโรกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา เมื่อวันที่ 5 ธันวาคม พุทธศักราช 2520 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ทรงมีพระราชดำริว่า สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าหญิงสิรินธรเทพรัตนราชสุดา ทรงได้รับความสำเร็จในการศึกษาอย่างงดงามและได้ทรงบำเพ็ญพระองค์ให้เป็นประโยชน์แก่ชาติบ้านเมืองเป็นอเนกบรรยาย ฯลฯ (ธนาคารกสิกรไทย,2527:29) จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมสถาปนาให้ทรงดำรงพระอิสริยยศและพระอิสริยศักดิ์เฉลิมพระนามตามที่จารึกในพระสุพรรณบัฏว่า "สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาเจ้าฟ้ามหาจักรีสิรินธร รัฐสีมาคุณากรปิยชาติ สยามบรมราชกุมารี"

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงเริ่มเข้ารับการศึกษาระดับอนุบาลศึกษาเมื่อพุทธศักราช 2501

พระชนมายุได้ 3 พรรษาเศษ ณ โรงเรียนจิตรลดา พระราชวังสวนจิตรลดา และทรงสำเร็จการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย (ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5) แผนกศิลปะ ณ โรงเรียนเดียวกันนี้ในปีการศึกษา 2515 หลังจากนั้นทรงสอบเข้าศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษา ณ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในปีการศึกษา 2516 โดยทรงเลือกคณะอักษรศาสตร์ ทรงสำเร็จอักษรศาสตรบัณฑิต เกียรตินิยมอันดับ 1 ในปีการศึกษา 2519 ต่อมาในปีการศึกษา 2520 ทรงเข้าศึกษาต่อระดับปริญญาโท ณ มหาวิทยาลัยศิลปากร ทรงสำเร็จศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาจารึกภาษาตะวันออกเมื่อปีการศึกษา 2522 ทรงทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง "จารึกพบที่ปราสาทพนมรุ้ง" ในขณะเดียวกันก็ทรงศึกษาระดับปริญญาโท ณ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย คณะอักษรศาสตร์ สาขาวิชาภาษาบาลีและสันสกฤต ทรงสำเร็จอักษรศาสตรมหาบัณฑิตเมื่อปีการศึกษา 2524 ทรงทำวิทยานิพนธ์เรื่อง "ทศบารมีในพระพุทธศาสนานิกายเถรวาท" หลังจากนั้นทรงเข้าศึกษาต่อในระดับปริญญาเอก ณ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ และสำเร็จการศึกษาปริญญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนศึกษาศาสตร์ในปีการศึกษา 2529 โดยทรงทำวิทยานิพนธ์เรื่อง "การพัฒนานวัตกรรมเสริมทักษะการเรียนการสอนภาษาไทยสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย"

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงเป็นพระผู้ทรงไว้ซึ่งคุณวุฒิและคุณธรรม ทรงรอบรู้ในสรรพ

วิทยาการทั้งปวง ทั้งได้ทรงนำวิชาการต่างๆ ไปเผยแพร่ประยุกต์ใช้อย่างสม่ำเสมอเพื่อประโยชน์สุขของประเทศชาติและประชาชน ดังจะเห็นได้จากพระราชดำรัส พระราชกรณียกิจต่างๆ ซึ่งนอกจากจะแสดงถึงพระจริยวัตรที่ทรงมุ่งให้บังเกิดสุขแก่ข้าแผ่นดินแล้ว ยังแสดงถึงพระอัจฉริยภาพในพระราชวินิจฉัยและพระวิจารณญาณอันเฉียบคมลุ่มลึกอย่างประมาณมิได้

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงมีพระอัจฉริยภาพ พระปรีชาสามารถเป็นเลิศยิ่ง ทั้งในด้านการศึกษาภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ภาษา วรรณกรรม ศิลปะ ดนตรีไทยและดนตรีสากล ทรงมีพระจริยาวัตรอันงดงาม ทรงมีพระอัธยาศัยที่ประทับใจ พระองค์จึงทรงเป็นมิ่งขวัญ ทรงเป็นที่รักและชื่นชมของบรรดาพระอาจารย์ ข้าราชบริพาร พระสหาย ตลอดทั้งประชาชนทุกหมู่เหล่า ดังจะเห็นได้จากเมื่อสมัยที่ทรงสำเร็จการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ณ โรงเรียนจิตรลดา "...พระสหายร่วมแรงกันแบกพระองค์ไว้บนบ่า โห่ร้องเริงร่าท่ามกลางความภาคภูมิใจของชาวจิตรลดาทุกคนในครั้งนั้น..." (ประถมาภรณ์ เมนะสูต,2534:170) ตลอดเวลา 4 ปีที่ทรงเป็นนิสิต ณ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย "ชาวจุฬาฯ ทุกคนจะยืนยันได้ว่าสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ มิได้ทรงวางพระองค์เป็นเจ้านาย แม้จะดำรงฐานันดรสูงศักดิ์ แต่ทุกคนพากันลืมสนิทในข้อนี้ เพราะการวางพระองค์สนิทสนมเป็นกันเองกับพระสหาย ทรงเป็นนิสิตรุ่น

น้องที่น่ารักและทรงเป็นรุ่นพี่ที่น่าเคารพของสังคมมหาวิทยาลัย นับว่าทรงเป็นแบบฉบับกุลสตรีโดยแท้ นอกจากนี้ พระองค์ทรงเป็นผู้มีระเบียบวินัยและ "ประหยัด" ในการแต่งพระองค์ โดยทรงเครื่องแบบนิสิตถูกต้องตามระเบียบข้อบังคับของมหาวิทยาลัยตลอดเวลา แบบพระเกศาเรียบร้อย และไม่เคยใช้เครื่องสำอางในขณะมาทรงศึกษาเลย" (ธนาคารกสิกรไทย,2527:26) ตลอดจนครั้งเมื่อทรงศึกษาในระดับปริญญาเอก ณ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ "...มีพระสหายคนหนึ่งซึ่งพระองค์ทรงเรียกว่า "พี่อร" (ดร.อรอนงค์ เย็นอุทก) กล่าวว่า หากให้เขียนหรือพูดถึงความประทับใจในพระองค์ท่านแล้ว จะต้องใช้กระดาษและเวลานานมากทีเดียว..." (วาสนา คุณาอภิสิทธิ์, 2541:26)

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงมีพระอัธยาศัยเป็นที่ประทับใจ กล่าวคือ ทรงถือคติเห็นแก่ส่วนรวมเสมอ ไม่ว่ามหาวิทยาลัยหรือคณะมีกิจกรรมใดเป็นพิเศษที่ต้องการความร่วมมือจากนิสิต พระองค์ไม่เคยทรงละเว้น เช่น งานพัฒนาคณะ เพื่อนนิสิตจะได้เห็นพระองค์ทรงจับจอบเสียมดายหญ้าอย่างแข็งขัน นอกจากนั้นพระองค์ยังทรงคุณธรรมซึ่งไม่ค่อยมีผู้รู้เห็น เพราะโปรดให้เป็นเรื่องภายในเฉพาะผู้มีส่วนเกี่ยวข้องด้วย ได้แก่การช่วยเหลือพระสหายบางคนที่ได้รับความลำบากเรื่องการเจ็บไข้ การขัดสนทุนรอนในการศึกษา (ธนาคารกสิกรไทย,2527:27)

พระปรีชาสามารถทางการศึกษา

พระอาจารย์ทุกสถานศึกษาย่อมเป็นประจักษ์พยานได้ว่า สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงมีพระปรีชาสามารถในการศึกษามากจริงๆ นับตั้งแต่ยังทรงพระเยาว์ที่ทรงศึกษาอยู่ ณ โรงเรียนจิตรลดา "เมื่อแรกเริ่มเข้าศึกษาในชั้นอนุบาลนั้น ทรงมีพระวรกายเล็กบาง และแย้มพระสรวลเป็นนิจ...พระเนตรโตแจ่มกระจ่าง...ไม่ทรงอยู่นิ่งได้ โปรดที่จะเต้นไปมาอย่างเริงร่าเสมอ แววพระเนตรจะบ่งแสดงว่าทรงมีพระดำริคิดสิ่งต่างๆ ตลอดเวลา จึงทรงเป็นพระราชดรุณีที่ช่างตำรัสถามถึงสิ่งที่ทรงสงสัยหรือข้องพระทัย ทรงสังเกตสิ่งรอบพระวรกายอยู่เป็นนิจ ทรงกระตือรือร้นที่จะศึกษาความจริง และสิ่งที่แสดงพระอัจฉริยภาพก็คือ โปรดอ่านหนังสือให้ออก แม้จะทรงพระเยาว์ก็ทรงสนพระทัยตัวอักษรต่างๆ ไม่ทรงละความพยายาม จึงทรงอ่านหนังสือคล่องแคล่วและโปรดที่จะอ่านตลอดเวลา นอกจากนี้พระสติปัญญาว่องไว ทรงแสดงออกด้วยการคำนวณคณิตศาสตร์ได้รวดเร็ว และถูกต้องแม่นยำ ด้วยพระอัจฉริยภาพต่างๆ นี้เอง ทำให้ทรงเป็นนักเรียนดีเด่นประจำชั้น ทรงสอบได้ที่ 1 เสมอ ในปีพุทธศักราช 2510 ทรงทำข้อสอบของกระทรวงศึกษาธิการซึ่งใช้ข้อสอบเดียวกันทั่วประเทศ ทรงทำคะแนนรวมได้ถึง 96.6 เปอร์เซ็นต์ นับเป็นคะแนนสูงสุดของนักเรียนชั้นประถมปีที่ 7 ทั่วประเทศไทย...ต่อมาในปีพุทธศักราช 2515 ...ก็ทรงสอบได้ที่ 1 ของประเทศไทยอีกครั้ง ในชั้นมัธยมศึกษาปีที่

5 แผนกศิลปะ โรงเรียนได้จารึกพระนาม ณ กระดานเกียรตินิยมของโรงเรียนจิตรลดา..." (ท่านผู้หญิง ดร.ทัศนีย์ บุณยคุปต์,2534:157-158) แม้พระองค์จะทรงสอบได้ที่ 1 ของประเทศ แต่พระองค์ก็ "มิได้ทรงแสดงอาการดีพระทัยออกนอกพระพักตร์" (ประถมาภรณ์ เมนะสูต,2534:170) ครั้นเมื่อทรงศึกษาในมหาวิทยาลัยระดับปริญญาตรีก็ทรงได้รับปริญญาอักษรศาสตรบัณฑิต เกียรตินิยมอันดับ 1 จากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อทรงศึกษาระดับปริญญาโท ณ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อาจารย์แย้ม ประพัฒน์ทอง ซึ่งเคยถวายพระอักษรทางภาษาบาลีได้กล่าวถึงพระองค์ท่านว่า "สมเด็จพระเทพฯ ทรงเป็นนักศึกษาที่แท้จริง ทรงสนพระทัยอย่างลึกซึ้งในวิชาที่ทรงศึกษาอยู่ ทรงแสดงความเป็นอัจฉริยะให้ประจักษ์ในหมู่นักศึกษาและคณาจารย์... ถ้านักศึกษาทั้งประเทศได้ศึกษาอย่างพระองค์ท่านแล้วชาติบ้านเมืองจะเจริญจนถึงที่สุด" (ธนาคารกสิกรไทย,2527:28) และเมื่อทรงศึกษาในระดับปริญญาเอก ณ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พระปรีชาสามารถก็เป็นที่ประจักษ์แก่พระอาจารย์และพระสหายทั่วไป

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงมีพระปรีชาสามารถและทรงสนพระราชหฤทัยในการจัดการศึกษาเพื่อการพัฒนาเป็นอย่างยิ่ง ทรงเข้าพระทัยเกี่ยวกับการจัดการศึกษาอย่างลึกซึ้ง ดร.สมเกียรติ ชอบผล (วาสนา คุณาอภิสิทธิ์ ,2541:15) เขียนไว้ว่า "...พระราชดำริของพระองค์ในส่วนที่เกี่ยวกับการศึกษา

นั้น พระองค์เห็นว่าการให้การศึกษาคือ การให้ความรู้ ความสามารถ ความคิด จิตใจ จริยธรรม วัฒนธรรม ตลอดจนความเป็นคนไทย แก่เยาวชน ถ้าให้การศึกษาได้ถูกต้องและสมบูรณ์ครบถ้วนก็จะทำให้เยาวชนเจริญเติบโตขึ้นเป็นคนที่มีคุณภาพ สามารถสร้างฐานะความเจริญมั่นคงให้แก่ตนและบ้านเมืองได้ ในทางตรงข้าม หากไม่ได้รับการศึกษาก็จะเป็นผลให้เยาวชนเติบโตขึ้นเป็นคนอ่อนแอ ไร้สมรรถภาพ ไม่สามารถสร้างสรรค์ประโยชน์อันเป็นแก่นสารได้ ในที่สุดก็จะทำให้สังคมส่วนรวมและบ้านเมืองต้องเสื่อมลง ผู้ทำหน้าที่ให้การศึกษาทุกฝ่ายทุกระดับ จึงควรทำหน้าที่ของตนอย่างจริงจังและสำนึกในหน้าที่ตลอดเวลา"

นอกจากนี้สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ สยามบรมราชกุมารี ยังพระราชทานทัศนะเกี่ยวกับแนวการจัดการศึกษาไว้ในข้อเขียนตอนหนึ่งของท่านผู้หญิง ดร.ทัศนีย์ บุณยคุปต์ เรื่อง "พระบรมราโชบายในการศึกษาพัฒนา โรงเรียนจิตรลดา ปีการศึกษา 2498 ถึง 2525" ในหนังสือพระมิ่งขวัญจิตรลดา ซึ่งจัดทำขึ้นในพระบรมราชวโรกาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเจริญพระชนมายุครบ 5 รอบ ว่า "แนวการศึกษาที่ดีที่ข้าพเจ้ายึดถือก็ยังเป็นแนวเก่าๆ ที่ถือกันมาหลายสิบปี เป็นแนวที่ได้ทราบมาตั้งแต่เด็กและคิดว่าดี คือการสร้างคนให้เป็นคนที่สมบูรณ์นั้น จะต้องเน้นความสำคัญ 4 ด้าน คือ

1. พุทธิศึกษา คือความเป็นเลิศทางวิชาการ ให้ความรู้ทางหนังสือ ถ้าคนเราไม่มีความรู้ มีทรัพย์สมบัตินับแสนนับล้านก็รักษาไว้ไม่ได้

2. จริยศึกษา ต้องสอนให้มีค่านิยมที่ถูกต้อง (อะไรถูกต้องต้องพูดกันยืดยาว) มีคุณธรรม ประพฤติตามทำนองคลองธรรม กฎหมายบ้านเมือง ถ้าคนไม่สุจริต บ้านเมืองก็เจริญไปไม่ได้

3. หัตถศึกษา คนเราต้องมีศิลปะ มีความสามารถที่จะทำอะไรด้วยมือของตนเอง ไม่ใช่รู้แต่ทฤษฎีแล้วปฏิบัติไม่เป็น

4. พลศึกษา เมื่อมีความรู้ความสามารถและเป็นคนดีแล้ว ถ้าไม่รักษาสุขภาพร่างกายให้ดี ก็ไม่สามารถใช้ความรู้ของตนให้เป็นประโยชน์เท่าที่ควร ผู้มีสุขภาพอ่อนแอก็จะเรียนรู้ได้ไม่ดีนัก ปัจจุบันการศึกษาจึงเน้นในเรื่องสมรรถภาพร่างกายนักเรียนกันมาก"

พระปรีชาสามารถทางด้านภาษาและวรรณกรรม

เป็นที่ประจักษ์กันโดยทั่วไปว่า สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงมีพระปรีชาสามารถทางด้านภาษาและวรรณกรรมอย่างแท้จริง ท่านผู้หญิง ดร. ทัศนีย์ บุณยคุปต์ (2534: 158-161) ได้กล่าวถึงพระปรีชาสามารถทางด้านนี้ว่า "ตั้งแต่ครั้งยังทรงพระเยาว์ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ โปรดฟังบทเพลงไทยและบทกวี...บางครั้ง สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถได้ทรงอ่านบทกลอนจากวรรณคดีให้ทรงรับฟัง...พระองค์ก็ทรง

โปรดที่จะท่องบทกลอนเหล่านั้น ดังนั้น เมื่อทรงอ่านหนังสือออกก็
โปรดที่จะอ่านวรรณคดีไทยมาตั้งแต่ทรงพระเยาว์เรื่อยมาจนทรง
เจริญพระวัย...ในด้านคำประพันธ์ไทยนั้น ทรงแสดงทั้งความสน
พระทัยและพระปรีชาสามารถตั้งแต่สมัยทรงพระเยาว์ ..ในชั้น
ประถมปีที่ 4 (พระชันษา 9 พรรษา) ทรงนิพนธ์บทกาพย์ยานี 11
เป็น ส.ค.ส. ปีใหม่ ใจความว่า

"สวัสดีปีใหม่นี้ ขอให้มีความเจริญ
สบสุขสนุกเพลิน อายุยืนตลอดไป
กิจการทุกทุกอย่าง จงสว่างและสุกใส
เจริญรุ่งเรืองไกร คิดสิ่งใดสมใจเทอญ"

ต่อมาในชั้นประถมปีที่ 7 ทรงเป็นหัวแรงใหญ่ในการออก
หนังสือโคลงกลอนที่ชื่อว่า "วรรณวลี" ทรงนิพนธ์คำนำว่า "หนังสือ
เล่มนี้เราจัดทำขึ้นมีความประสงค์จะเผยแพร่การแต่งกลอน เราทุก
คนย่อมรู้กำลังของตนเองว่าเหมือนไก่อ่อนเพิ่งสอนบิน ยังไม่มีปีก
กล้าขาแข็ง แต่เราก็คิดเสียว่า ถ้าไม่พยายามเสียแต่เบื้องต้นก็ไม่มี
ทางที่จะทำให้ปีกกล้าขาแข็งได้ เพราะฉะนั้นเราจึงอาจมีข้อ
บกพร่องบางประการ ซึ่งย่อมมีได้เป็นธรรมดา แต่ขอให้ท่านผู้อ่าน
นึกเสียว่าเราได้เขียนขึ้นเพื่อเสริมสร้างวรรณกรรมของไทย ซึ่ง
ริเริ่มขึ้นโดยวัยรุ่นที่มีความสนใจเป็นพิเศษ"

ในหนังสือ “วรรณวลี” นี้ จะเห็นได้ว่าสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ สยามบรมราชกุมารี โปรดการประพันธ์ไทยตั้งแต่ยังทรงพระเยาว์ และมิใช่ทรงประพันธ์จากความคิดฝันเท่านั้น หากยังทรงแฝงบทคติชีวิต แง่คิด ธรรมะ ประกอบไว้ในบทกลอนที่ทรงไว้ด้วย ดังบทหนึ่งซึ่งชื่อเรื่อง “บิดา” มีใจความว่า

“อันบิดาเป็นผู้ให้กำเนิด
แสนประเสริฐเลี้ยงลูกจนเติบใหญ่
ทั้งเลี้ยงดูอบรมบ่มจิตใจ
เพื่อจะให้ลูกยาพาเจริญ

อันพระคุณท่านนั้นมากล้นเหลือ
ลูกที่เชื่อคำท่านน่าสรรเสริญ
คุณบิดานั้นมีมากเหลือเกิน
ขอให้ท่านยิ่งเจริญทุกคืนวัน”

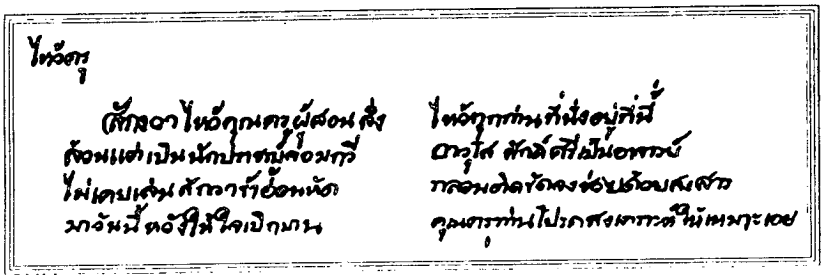
ระหว่างการศึกษาในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 ทรงนิพนธ์บทยอพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ซึ่งมีชื่อว่า “กษัตริยานุสรณ์”... เค้าโครงเรื่องเกี่ยวเนื่องมาจากเรื่อง “ไทยรบพม่า” มีโคลงตอนหนึ่งใจความว่า

“รักชาติยอมสละแม้ ชีวี
รักเกียรติจงเจตน์พลี ชีพได้
รักราชมุ่งภักดี รองบาท
รักศาสน์ราญเศิกไส้ เพื่อเกื้อพระศาสนา

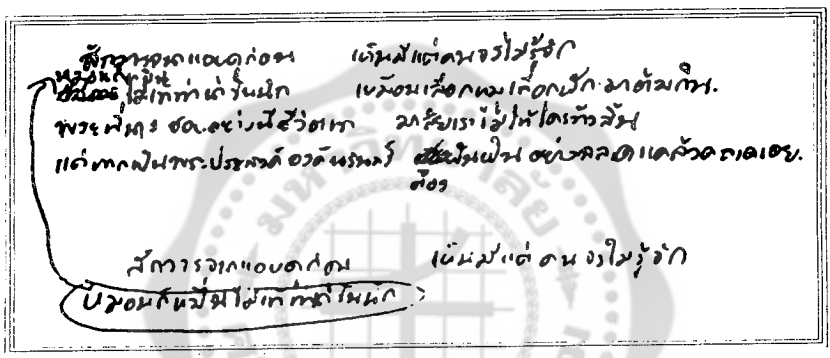
อันสยามเป็นบ้านเกิด เมืองนอน
ดุจบิดามารดร เปรียบได้
ยามสุขสโมสร ทุกเมื่อ
ยามศึกทุกข์ยากไร้ ปลาตเร้นฤาควร"

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถทรงโปรดโคลงบทนี้มาก ทรงมีพระมหากรุณาธิคุณโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ ม.ล.พวงร้อย อภัยวงศ์ นำไปประพันธ์ทำนองเพื่อใช้เป็นบทเพลง และให้ชื่อเพลงว่า "ดุจบิดามารดร" ซึ่งร้องกันมาจนทุกวันนี้

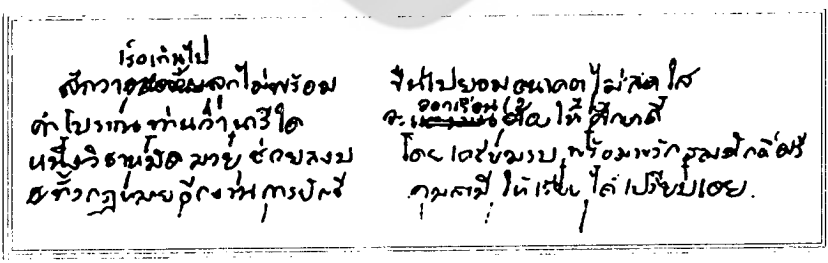
สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ สยามบรมราชกุมารี นอกจากจะทรงนิพนธ์บทประพันธ์ต่างๆ แล้ว ยังได้ทรงแสดงพระปรีชาสามารถทางด้านวรรณศิลป์อย่างฉับไว คราวที่ทรงเล่นสักวากลอนสดเรื่อง "สังข์ทองตอนเลือกคู่ครั้งแรก" ร่วมกับนายมนตรี ตราโมท ท่านผู้หญิงสมโรจน์ สวัสดิกุล ณ อยุธยา นายเปลื้อง ณ นคร และคุณหญิงกุลทรัพย์ เกษแม่นกิจ เมื่อพุทธศักราช 2530 ในโอกาสเสด็จพระราชดำเนินทรงเปิดเรือนไทย ณ มหาวิทยาลัยมหิดล ศาลายา การเล่นสักวากลอนสดในวันนั้น พระองค์ทรงบทไหว้ครู ทรงเป็นบทรจนา และทรงบทลำลา ดังบทสักวากลอนสดลายพระหัตถ์ต่อไปนี้

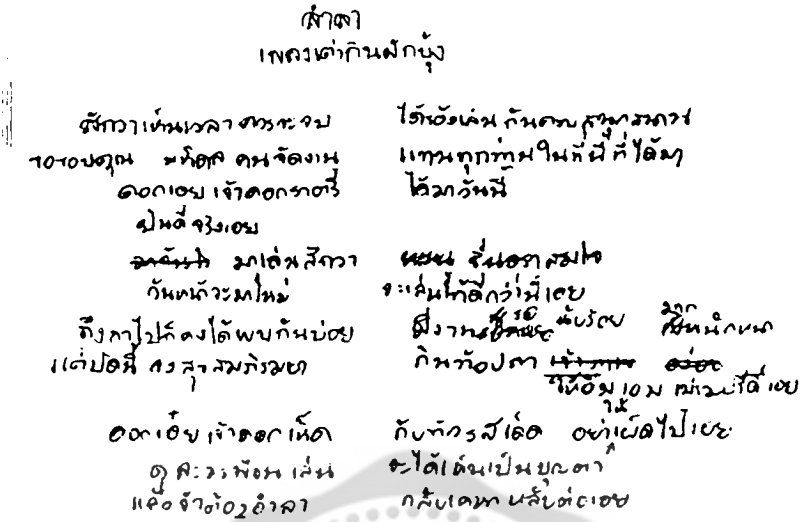
ลายพระหัตถ์พระราชนิพนธ์
ใน สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ สยามบรมราชกุมารี
บทไหว้ครู

ลายพระหัตถ์พระราชนิพนธ์
ใน สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ สยามบรมราชกุมารี
บทร้อยกรอง (ออกไปดู - ไม่เลือกคู่)

ลายพระหัตถ์พระราชนิพนธ์
ใน สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ สยามบรมราชกุมารี
บทร้อยกรอง (ตอบท้าวสามล - เหตุที่ไม่เลือกคู่)

ลำลา
เพลงเต่ากินผักบุ้ง

ลายพระหัตถ์พระราชนิพนธ์
ใน สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ สยามบรมราชกุมารี
ลำลา-เพลงเต่ากินผักบุ้ง

ด้วยพระอัจฉริยภาพและพระปรีชาสามารถแตกฉานด้านภาษาและวรรณกรรม สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ สยามบรมราชกุมารี จึงได้ทรงพระราชนิพนธ์บทประพันธ์ไว้มากมาย ทั้งร้อยแก้วและร้อยกรอง ทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ มีทั้งสารคดีและงานวิชาการ รวมทั้งงานอื่นที่เป็นโครงการในพระราชดำริและโครงการอื่นๆ เพื่อพัฒนาประเทศ ดังบรรณนิทัศน์พระราชนิพนธ์ส่วนหนึ่ง (วินัย ภู่ระหงษ์ รวบรวมจาก เย็นฤดี สัปปกร และคณะ,2540:20-34) ดังนี้

กษัตริยานุสรณ์ กรุงเทพฯ : การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย, 2520. 1 เล่ม. (ไม่ปรากฏเลขหน้า). ภาพประกอบ.

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงพระราชนิพนธ์ กษัตริยานุสรณ์ ขณะทรงศึกษาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 ทรงใช้คำประพันธ์ประเภทร่ายและโคลงสี่สุภาพ สดุดีพระเกียรติคุณพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ปฐมบรมราชจักรีวงศ์ เค้าโครงเรื่องทรงใช้ "ไทยรบพม่า" เป็นแนว ภาพประกอบโดย จักรพันธ์ โปษยกฤต มีคำอธิบายเป็นภาษาอังกฤษ

การพัฒนานวัตกรรมเสริมทักษะการเรียนการสอนภาษาไทยสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย. วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษาดุษฎีบัณฑิต สาขาพัฒนศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. 2529. (อัดสำเนา).

การวิจัยการสร้างและพัฒนานวัตกรรมเสริมทักษะการเรียนการสอนภาษาไทยสำหรับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย โดยทรงศึกษาหลักสูตรภาษาไทย สภาพปัญหาการเรียนการสอนจากเอกสารต่างๆ และจากการประชุมครูผู้สอน แล้วนำข้อมูลที่ได้เป็นแนวทางในการสร้างนวัตกรรม ใช้ทดลองสอนนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ปทุมวัน จำนวน 31 คน เมื่อเสร็จสิ้นการสอนแล้ว ได้สัมภาษณ์ครูผู้สอนและนักเรียนทุกคน เพื่อทราบความคิดเห็นเกี่ยวกับคุณภาพของนวัตกรรม ผลปรากฏว่านวัตกรรมดังกล่าวเป็นนวัตกรรมที่มีคุณภาพอยู่ในเกณฑ์ดี

สอดคล้องกับหลักสูตร ส่งเสริมให้นักเรียนมีความรู้ความสามารถเพิ่มขึ้น เกิดความรักและภูมิใจในภาษาไทย มีความกระตือรือร้นที่จะศึกษาค้นคว้าภาษาไทยเพิ่มเติม

เกาะในฝัน. กรุงเทพฯ : ธนาคารไทยพาณิชย์, 2529. 56 หน้า. ภาพประกอบ.

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงเล่าถึงการตามเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระบรมราชินีนาถ เมื่อครั้งเสด็จประพาสหมู่เกาะสวยงามในจังหวัดภาคใต้ฝั่งตะวันตก จังหวัดภูเก็ต พังงา กระบี่ เมื่อปีพุทธศักราช 2516 ทรงเล่าเป็นบันทึกประจำวันเริ่มวันที่ 16-21 เมษายน 2516 ตั้งแต่เสด็จฯ จากกรุงเทพฯ ถึงภูเก็ต และประทับเรือเสด็จฯ ไปยังเกาะต่างๆ ที่ทรงบรรยายไว้มีหลายเกาะ เช่น เกาะปันหยี เกาะพีพีดอน หมู่เกาะห้อง เป็นต้น

แก้วจอมแก่น. โดยแว่นแก้ว (นามแฝง). ภาพโดยเหมียว (นามแฝง). กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2526. 126 หน้า. ภาพประกอบ

“แว่นแก้ว” เป็นพระนามแฝงของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงพระราชนิพนธ์แก้วจอมแก่นประกอบด้วยเรื่องสั้น 23 เรื่อง ให้ความสนุกสนานเพลิดเพลิน โดยมีแก้ว พี่ไก่ น้องเล็ก นิด และคนอื่นๆ ร่วมผจญภัยตามสถานที่

ต่างๆ เช่น ชายทะเล สวนหลังบ้าน ห้องเรียน เป็นต้น จากความแก่นของแก้วในเรื่องได้ทรงแทรกเกร็ดความรู้และความคิดเห็นเกี่ยวกับชีวิตอย่างแนบเนียน เช่น เรื่อง "จันทร์อังคาธ" ผู้อ่านจะได้รับความรู้แบบชาวบ้าน จากการตีเกราะเคาะไม้ของลุงผ่องดัง "ผ่างๆ ผ่างๆ" หรือบางคนเชื่อว่า "ถ้าเอามีดไปเฉาะโคนต้นไม้แล้วจะทำให้ลูกดก"

แก้วจอมซน. โดยแว่นแก้ว (นามแฝง) ภาพโดยเหมียว (นามแฝง). กรุงเทพฯ : สุวีริยาสาส์น, 2526. 116 หน้า. ภาพประกอบ.

พระราชนิพนธ์เล่มนี้ต่อจากแก้วจอมแก่น ตัวละครในเรื่องยังคงเป็นแก้วและคณะ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงพระราชนิพนธ์เป็นเรื่องสำหรับเด็ก มีแก้วเป็นตัวเอกของเรื่อง สมาชิกในครอบครัวและเพื่อนๆ เป็นตัวประกอบ แต่ละเรื่องเกิดขึ้นที่บ้านและโรงเรียน ดำเนินเรื่องเป็นตอนๆ มีทั้งหมด 18 ตอน แต่ละตอนล้วนเป็นความซนของแก้ว แต่แทรกความรู้และชักนำให้เด็กๆ เป็นคนดี

แกะรอยโสม. กรุงเทพฯ : มูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ สยามบรมราชกุมารี, 2534. 285 หน้า. ภาพประกอบ.

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงเล่าถึงสิ่งที่ทรงพบเห็น พระราชกรณียกิจและพระราชจริยาวัตรใน

การเสด็จเยือนประเทศสาธารณรัฐเกาหลี (เกาหลีใต้) ประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน และประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนเกาหลี (เกาหลีเหนือ) ระหว่างวันที่ 18-19 มีนาคม พ.ศ. 2524

ขบวนการนกกางเขน. แปลจาก Rossingnols on Cage by Madeleine Treherne โดยแว่นแก้ว. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ : ศูนย์หนังสือจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2531. 80 หน้า. ภาพประกอบ.

จองหลุยส์กับเพื่อนๆ ร่วมกันเป็นขบวนการนกกางเขน วันหนึ่งเด็กๆ มาประชุมทำแผนที่ ที่ห้องใต้ดินในบ้านของจองหลุยส์ ประตูถูกใส่กุญแจโดยไม่มีใครทราบว่าเด็กๆ อยู่ภายใน พ่อแม่ต่างตามหาลูกของตน ในที่สุดครูนึกถึงห้องใต้ดิน จึงพากันไปค้นหาเด็กๆ เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นนี้ ทำให้เด็กๆ ได้พบสมบัติเก่าแก่ประจำตระกูลของเจ้าชายนิโกลาส์ ดังนั้น ปู่ของเจ้าชายนิโกลาส์จึงรับอุปการะเด็กยากจนในขบวนการนกกางเขนให้ได้รับการศึกษาต่อเป็นการตอบแทน

ขอให้เจ้าภาพจงเจริญ. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊พ, 2535. 207 หน้า. ภาพประกอบ.

พระราชนิพนธ์เมื่อครั้งเสด็จฯ เยือนประเทศฟิลิปปินส์ เพื่อทรงรับรางวัลแมกไซไซระหว่างวันที่ 27 สิงหาคม 2534 ถึงวันที่ 2 กันยายน 2534 ทรงบันทึกเรื่องการรับรางวัลแมกไซไซ

การเสด็จพระราชดำเนินทรงเยี่ยมสถานที่สำคัญ เช่น พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ธนาคารพัฒนาเอเชีย สถาบันค้นคว้าเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน เป็นต้น และพระราชกรณียกิจขณะทรงซ้อมและรับรางวัลแมกไซไซ

เขมรสามยก. พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิง จำกัด (มหาชน), 2537. 309 หน้า. ภาพประกอบ.

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนินเยือนประเทศกัมพูชารวม 3 ครั้ง หรือ 3 ยก ดังนี้ เขมรยก 1 วันที่ 25-27 สิงหาคม 2535 เขมรยก 2 วันที่ 8 มกราคม 2536 และเขมรยก 3 วันที่ 12-18 มกราคม 2536 ทรงรวบรวมเรื่องราวบันทึกความทรงจำทั้งในด้านประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีต่างๆ พร้อมทั้งภาพประกอบเรื่องที่สมบูรณ์

ความคิดคำนึง. กรุงเทพฯ : ธนาคารกสิกรไทย, 2527. 1 เล่ม. (ไม่ปรากฏเลขหน้า).

"ความคิดคำนึง" เป็นหนังสือที่รวบรวมบทพระราชนิพนธ์สั้นๆ ที่สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงพระราชนิพนธ์ระหว่าง พ.ศ. 2514 - 2519 ขณะทรงศึกษาวิชาฝรั่งเศส ณ โรงเรียนจิตรลดา และคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ทรงประทับพระทัยในลีลาการประพันธ์บทกวีฝรั่งเศส จึงได้ทรงพระราชนิพนธ์บทร้อยกรองเป็นภาษาฝรั่งเศส ตามฉันทลักษณ์แบบโบราณ และทรงพระราชนิพนธ์เป็นภาษาไทยเทียบเคียงทุกบท

มีภาพวาดลายเส้นประกอบเรื่อง มีการแปลเป็นภาษาอื่นๆ อีก 3 ภาษา ได้แก่ ภาษาอังกฤษ ซึ่งถอดความโดยจรัสศรี วัชราภัย ภาษาเยอรมัน ถอดความโดย ทิพย์สุดา สุนทรเวช และภาษาจีน ในหน้าหนึ่งจะมี 5 ภาษา คือคำประพันธ์ที่เป็นภาษาฝรั่งเศส ไทย อังกฤษ เยอรมัน และจีน แต่ละภาษาจะบอกปีที่ทรงประพันธ์ไว้ หนังสือเล่มนี้แสดงพระปรีชาสามารถในด้านอักษรศาสตร์และการประพันธ์ของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ ที่ทรงเข้าถึงปรัชญาชีวิตและวิถีทางทางธรรมชาติอย่างลึกซึ้ง

คำฉันท์ดุษฎีสังเวยและกาพย์ขับไม้. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์พิฆเนศ. 2527. 54 หน้า.

หนังสือเล่มนี้รวมฉันท์ดุษฎีสังเวยและกาพย์ขับไม้ 2 ฉบับ เป็นพระราชนิพนธ์ในสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ สยามบรมราชกุมารี ฉบับแรกทรงพระราชนิพนธ์เมื่อครั้งพระราชพิธีรับสมโภชและขึ้นระวางช้างพังชื่อ "พระศรีนรารัฐราชกิริณี" ที่จังหวัดนราธิวาส ซึ่งกระทรวงมหาดไทยและประชาชนจังหวัดนราธิวาสได้ขอพระราชทานน้อมเกล้าฯ ถวายเป็นพระราชพาหนะคู่พระบารมีตามพระราชประเพณี ฉบับที่สอง ทรงพระราชนิพนธ์เนื่องในพระราชพิธีสมโภชและขึ้นระวางช้าง 3 เชือกคือ พระเศวตภาสุรคเชนทร์ พระเทพวัชรกิริณี และพระบรมนขทัศ มีคำแปลศัพท์ประกอบเพื่อช่วยให้นักเรียนและนักศึกษาได้ศึกษาค้นคว้าความรู้ด้านภาษาไทยและขนบธรรมเนียมประเพณี

อาจารย์วินัย ภู่ระหงษ์ ภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ได้กล่าวถึงบทพระราชนิพนธ์ในสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ สยามบรมราชกุมารี (วินัย ภู่ระหงษ์,2540:33-34) ว่า "ไม่เพียงแสดงถึงพระอัจฉริยภาพด้านภาษาและวรรณกรรมในพระองค์ท่านเท่านั้น ยังแสดงให้เห็นว่า ทรงเป็นนักการศึกษาที่สนพระทัยและมุ่งแสวงหาความรู้ทุกแขนง ตลอดจนแสดงถึงพระปรีชาญาณอันกว้างไกลและลุ่มลึกอย่างประมาณมิได้ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ สยามบรมราชกุมารีแม้จะทรงมีพระราชกรณียกิจมากมายเพียงใดก็ตาม ก็ยังทรงสร้างสรรค์ผลงานทั้งด้านศิลปะและวรรณกรรมอันประณีตงดงามประดับไว้เป็นอาภรณ์แห่งแผ่นดิน"

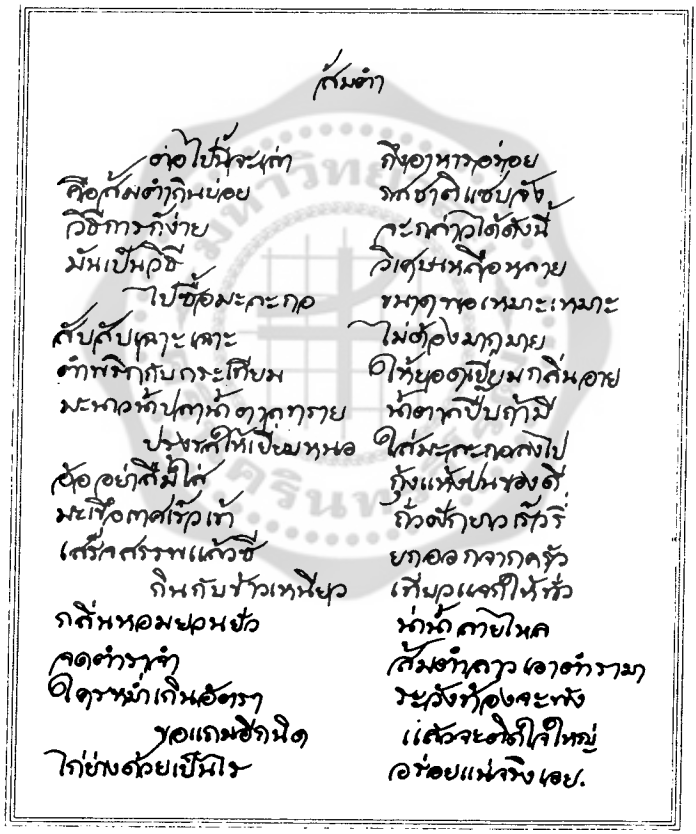
พระปรีชาสามารถทางด้านดนตรี

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงมีพระอัจฉริยภาพและพระปรีชาสามารถเป็นเลิศทั้งด้านดนตรีไทยและดนตรีสากล โดยเฉพาะอย่างด้านดนตรีไทยนั้นพระองค์สามารถทรงเครื่องดนตรีได้ทุกชนิด ทรงมีพระอัจฉริยภาพอย่างสูงในการบรรเลง ขับร้อง และการประพันธ์เนื้อร้อง เป็นที่ประจักษ์แก่สาธารณชนทั่วไป

ท่านผู้หญิง ดร. ทัศนีย์ บุณยคุปต์ (2534:158-161) กล่าวถึงจุดเริ่มต้นที่ทำให้สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ สยามบรมราช

กุมารี ทรงรักดนตรีไทย และทรงริเริ่มประพันธ์เพลงว่า "ตั้งแต่ครั้งยังทรงพระเยาว์ พระเทพรัตนราชสุดา ฯ โปรดฟังบทเพลงไทยและบทกวี...ในชั่วโมงภาษาไทย อาจารย์ฉ่ำ ทองคำวรรณ ได้เน้นเกี่ยวกับการอ่าน การขับร้อง เมื่อทรงศึกษาอ่านทำนองต่างๆ จึงสนพระทัยเป็นพิเศษ ทั้งทำนองสวดกาพย์ ทำนองแขกบรเทศ เขมรปากท่อ ปีนตลิ่ง ช้างประสานงา และเพลงนางนาค ตลอดจนการขับเสภา ร้องหุ่นกระบอก เหล่านี้เป็นต้น ...และเป็นจุดเริ่มต้นที่ทำให้ทรงรักดนตรีไทยด้วย...ความสนพระทัยฝักใฝ่จริงจังกับการเล่นดนตรีไทยได้เริ่มขึ้นเมื่อทรงศึกษาอยู่ที่โรงเรียนจิตรลดาในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 เมื่อทางโรงเรียนเริ่มสอนดนตรีไทย ทรงเลือกที่จะเริ่มด้วย "ซอด้วง" ...นับตั้งแต่ทรงเริ่มศึกษาดนตรีไทยแล้วก็เกือบจะทรงเลิกฟังเพลงอื่นหมด ทรงหาแต่เพลงไทยแผ่นเสียงเพลงไทยมาทรงฟังในโอกาสต่างๆ ทรงศึกษา "ซอสามสาย" จนเชี่ยวชาญ แม้เมื่อเรียนในชั้นสูงขึ้น งานด้านการเรียนมากขึ้น นักเรียนอื่นๆ ได้เลิกเรียนดนตรีไทยไปหมด แต่สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ สยามบรมราชกุมารี ยังทรงเป็นพระองค์เดียวที่ไม่ยอมทิ้งการเรียนดนตรีไทย แม้ต้องทรงตามเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระบรมราชินีนาถในราชกิจต่างๆ อยู่เนืองๆ ก็ยังทรงมีเวลาเสมอสำหรับ "ดนตรีไทย" ...เบื้องหลังการประพันธ์บทเพลงไทย ริเริ่มจากพระราชดำริสร้างสรรค์ ...คือในครั้งหนึ่งเสด็จทรงดนตรีไทยที่มหาวิทยาลัย ครั้นถึงเวลาที่จะทรง

ขับร้องเพลง พอทรงเลือกเพลงใดก็มีคนอื่นร้องไปแล้วทั้งสิ้น จึงทรงมีพระดำริจะแต่งเพลงเอง ในช่วงนั้นกำลังทรงศึกษาชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น กำลังสนพระทัยเพลงลูกทุ่ง กอปรกับโปรดทำอาหาร คือส้มตำ...นำตำราทำส้มตำมาแต่งให้คล้องจองแล้วใส่ทำนองลูกทุ่งลงไป...จึงเกิดเพลง "ส้มตำ" ขึ้นมา"

ส้มตำ

ต่อไปนี้จะเล่า
คือส้มตำกินบ่อย
วิธีการก็ง่าย
มันเป็นวิธี
ไปซื้อมะละกอ
สับสับปลาร้าเจาะ
ตำพริกกับกระเทียม
มะนาวน้ำปลาน้ำตาลทราย
ปรุงรสให้เปรี้ยวหมอ
ต้องอย่าลืมใส่
มะเขือเทศเข้าเข้า
เสร็จสรรพแล้วชี้
กินกับข้าวเหนียว
กลิ่นหอมยวนชวน
ลดตำรับตำรา
ใครหม่ำเกินอิ่มรา
ขอแถมซักนิด
ใกล้ย่างสวยเป็นไง

ถึงอยู่ห่างอ่อยอย
รสชาติแซบเจ้ง
ละกล่าวได้สั้นนี้
วิเศษเหลือหลาย
หมาๆขอเหมาะเหมาะ
ไม่ต้องมากมาย
ให้ยอดเปรี้ยมกลิ่นลอย
น้ำตาลปี๊บก้อนมี
ใส่มะละกอลงไป
กุ้งแห้งปนของดี
ถั่วฝักยาวกับรี
ยกออกจากครัว
เสียบแผงที่ให้ขาย
น่าน้ำลายไหล
ส้มตำนครเขาตำมา
ระฆังที่ห้องละพัง
แต่ละจะตีใจใหญ่
ลาก่อยแม่จริงเอย.

ด้วยพระปรีชาสามารถทางด้านดนตรีไทยเป็นที่ประจักษ์แก่สาธารณชนทั่วไป ทั้งยังทรงสนับสนุนการดนตรีไทยและนาฏศิลป์ไทยเป็นอเนกประการ สภามหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ จึงมีมติเป็นเอกฉันท์ขอพระราชทานพระราชานุญาตทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาวิชาดุริยางคศาสตร์แด่พระองค์ในปีพุทธศักราช 2530 โดยมีคำประกาศสดุดีพระเกียรติคุณ ดังนี้

"สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา เจ้าฟ้ามหาจักรีสิรินธร รัฐสีมาคุณากรปิยชาติ สยามบรมราชกุมารี ทรงศึกษาสำเร็จปริญญาอักษรศาสตรบัณฑิตจากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิตจากมหาวิทยาลัยศิลปากร ปริญญาการศึกษาดุษฎีบัณฑิต สาขาพัฒนศึกษาศาสตร์ จากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงมีพระอัจฉริยภาพอย่างสูงในด้านดนตรีไทย ทั้งในการบรรเลง การขับร้อง และการประพันธ์เนื้อร้อง ด้วยพระปรีชาสามารถเป็นที่ประจักษ์แก่สาธารณชนทั่วไป ทรงสนพระราชหฤทัยและทรงสนับสนุนการดนตรีไทยและนาฏศิลป์ไทยอีกเป็นอเนกประการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งทรงส่งเสริมเยาวชนไทยทุกระดับการศึกษา ให้พึงใจและสนใจดนตรีไทยอันเป็นวัฒนธรรมประจำชาติอาทิ การทรงส่งเสริมให้จัดการเรียนการสอนดนตรีและนาฏศิลป์ไทยแก่นักเรียนระดับก่อนประถมศึกษาและระดับประถมศึกษาที่โรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ครู

ดนตรีไทยระดับประถมศึกษาได้ร่วมกันคิดค้นวิธีการสอนดนตรีแก่เด็ก ให้รักการเล่นดนตรีอย่างสมัครใจและเล่นอย่างต่อเนื่องในระดับมัธยมศึกษาและระดับอุดมศึกษา โดยทรงมีพระกรุณาธิคุณเสด็จพระราชดำเนินเป็นองค์ประธาน และทรงร่วมบรรเลงดนตรีในงานมหาดุริยางค์ไทยดนตรีไทยมัธยมศึกษา และในงานชุมนุมดนตรีไทยอุดมศึกษา พระจริยาวัตรอันเป็นอุปการคุณนี้ยังให้นักดนตรี ทั้งครู ศิษย์ และผู้ร่วมงาน บังเกิดความปีติซาบซึ้ง เกิดพลังใจในอันที่จะสืบทอดและรักษามรดกทางวัฒนธรรมอันล้ำค่าของไทยซึ่งมีมาแต่โบราณกาล ให้ยั่งยืนสืบไป นับได้ว่าทรงเล็งเห็นประโยชน์อันจะเกิดแก่สังคมส่วนรวมในระยะยาว ด้วยการปลูกฝังให้เยาวชนเป็นผู้มีค่านิยมอันพึงประสงค์และมีพฤติกรรมที่ถูกต้องเหมาะสม

อนึ่ง สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ สยามบรมราชกุมารี ยังได้ทรงอนุรักษ์การดนตรีไทยให้มีรากฐานมั่นคงและพัฒนา โดยพระราชทานพระราชูปถัมภ์แก่การดนตรีไทยอีกเป็นอันมาก อาทิ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้รวบรวมภาพ ทฤษฎีและแนวปฏิบัติเกี่ยวกับเครื่องดนตรีเพื่อทำหนังสือเครื่องดนตรีรวมทั้งประวัติ ทั้งยังโปรดเกล้าฯ ให้เชิญครูผู้เชี่ยวชาญทางด้านดนตรีและทางขับร้องมาบันทึกเสียง ให้ทำนองโน้ตเพลงเก่าที่ชำรุดขาดหายและเขียนขึ้นใหม่ให้เรียบร้อย

นอกจากนี้ ยังได้พระราชทานพระราชานุเคราะห์แก่ครูดนตรีไทยซึ่งชราและยากจนให้ได้รับความสุขสบายขึ้น การอันใดที่เกี่ยว

กับการดนตรีซึ่งกำลังจะสูญหายไปก็ทรงรับเป็นพระราชภารกิจฟื้นฟูขึ้น อาทิ ทรงรับเป็นองค์ประธานกิตติมศักดิ์โครงการดนตรีไทยปี่พาทย์ดึกดำบรรพ์ ซึ่งศูนย์ส่งเสริมวัฒนธรรมแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเป็นผู้ดำเนินงาน ด้วยการเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งด้านเอกสาร หลักการบรรเลง โน้ตเพลง และรวมทั้งการเชิญผู้มีความรู้ทางด้านนี้ที่ยังเหลืออยู่มาร้องเพลงบันทึกเทปและทรงส่งเสริมอย่างเต็มที่ในการจัดสร้างเครื่องดนตรีปี่พาทย์ดึกดำบรรพ์ให้ครบวงตามแบบเดิม โดยทรงรับพระราชภาระในการติดต่อขอไม้จากประเทศพม่าเพื่อนำมาสร้างเครื่องดนตรีดึกดำบรรพ์ โดยเฉพาะพระอัจฉริยภาพทางด้านดุริยางคศาสตร์ของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ สยามบรมราชกุมารี รวมทั้งพระเมตตาคุณที่ทรงส่งเสริมเยาวชนไทยให้ใฝ่ใจในการดนตรีไทย ให้ชื่นชม ภาคภูมิใจดนตรีประจำชาติของตน และพระมหากรุณาธิคุณซึ่งพระราชทานพระราชานุเคราะห์ ในการอนุรักษ์และพัฒนาดนตรีไทยนับเป็นพระเกียรติคุณอันน่ายกย่องสรรเสริญให้ปรากฏสืบไป สภามหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ จึงมีมติเป็นเอกฉันท์ขอพระราชทานพระราชานุญาตทูลเกล้าฯ ถวายปริญญาศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ เพื่อเป็นเกียรติและสิริมงคลแก่มหาวิทยาลัยสืบไป"

พระปรีชาสามารถทางด้านทัศนศิลป์

ศาสตราจารย์ ดร.วิรุณ ตั้งเจริญ และผู้ช่วยศาสตราจารย์อำนาจ เย็นสบาย คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัย

ศรีนครินทรวิโรฒ (2540:17-20) ได้กล่าวถึงพระปรีชาสามารถทางด้านศิลปะไว้ว่า สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงเริ่มศึกษาศิลปะจากโรงเรียนจิตรลดากับครูประพาส ปานพิพัฒน์ และครูเกรุโอะ โยมูระ และยังมีครูพิเศษอีก 2 ท่าน คือ อาจารย์จักรพันธ์ โปษยกฤต และอาจารย์พิริยะ ไกรฤกษ์ รวมทั้งอาจารย์จุลทัศน์ พยาฆรานนท์ และอาจารย์ภาวาส บุนนาค ที่ถวายคำแนะนำเรื่องศิลปะ

นอกจากกระบวนการศึกษาศิลปะในโรงเรียนแล้ว ประสบการณ์ตรงของพระองค์ในสภาพแวดล้อมที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงสร้างสรรค์งานจิตรกรรมสีน้ำมันอย่างมากมาย ในช่วงปีพุทธศักราช 2502 ถึง 2510 นั้น ย่อมเป็นพลังสำคัญในการกระตุ้นให้สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงใฝ่พระทัยในการสร้างสรรค์งานศิลปะด้วย

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ สยามบรมราชกุมารี ทอดพระเนตรเห็นพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงวาดภาพสีน้ำมันก็ทรงอยากวาดบ้าง และขอพระราชทานสีเหลือๆ มาวาด ได้ผลงานเป็นภาพแจกันสีม่วงปักดอกไม้สีเหลือง ทรงเล่าพระราชทานว่า ระหว่างที่ทรงวาดภาพนั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ทรงสอนเรื่องสีเรื่องแสงเงาบ้าง เช่น แสงเข้าทางนี้เงาจะเป็นอย่างนี้ (ทอสีเทียบฝัน 2538 : 3)

ภาพฝีพระหัตถ์ของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ในช่วงที่ทรงศึกษาอยู่ในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา นับว่าทรงกล้าแสดงออกทางด้านศิลปะเป็นอย่างยิ่ง ไม่ว่าจะเป็นภาพสีน้ำมัน "แจกันสีม่วง" ภาพสีเทียน "ต้นหางนกยูง" ในปีพุทธศักราช 2506 (พระชนมายุ 8 พรรษา) ภาพสีน้ำ "ดอกไม้ในอ่างแก้ว" ปีพุทธศักราช 2510 รวมทั้งภาพสีน้ำ "หน้ากากงู" ภาพทิวทัศน์ และภาพดอกไม้อื่นๆ ที่ไม่ปรากฏปีศักราช นอกจากนั้นก็เป็นภาพวาดลายเส้นที่เป็นภาพเหมือนเป็นส่วนใหญ่ เช่น ภาพทูลหม่อมพ่อ ภาพคุณยาย ภาพท่านผู้หญิงสง่า อิงคุลานนท์ ในช่วงปีพุทธศักราช 2510 รวมทั้งภาพวาดลายเส้นอื่นๆ ในช่วงเวลานั้นไม่ว่าจะเป็นภาพต้นไม้ สุนัข ศาลาไทย ดอกไม้ ฯลฯ ซึ่งภาพวาดลายเส้นเหล่านั้นได้แสดงความบริสุทธิ์ในการแสดงออกที่ถ่ายโยงความเหมือนและบุคลิกของแบบหรือสื่อไว้ได้อย่างยิ่ง

ในช่วงปีพุทธศักราช 2525 ถึง 2528 ซึ่งเป็นช่วงที่ทรงศึกษาในระดับการศึกษาดุษฎีบัณฑิต ณ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ (2525-2529) ทรงทุ่มเทการเขียนภาพกว่า 50 ภาพ ทั้งภาพสีน้ำ สีน้ำมัน และสีโปสเตอร์ เป็นภาพที่มีเนื้อหาสาระเป็นภาพทิวทัศน์ ภาพอาคารสิ่งก่อสร้าง ภาพดอกไม้ ภาพสัตว์ ภาพจินตนาการ ภาพเกี่ยวกับชีวิตและการทำงาน ภาพฝีพระหัตถ์เหล่านี้ แม้จะมิได้แสดงทักษะในการเขียนภาพระบายสีเหมือนศิลปินอาชีพ แต่พระองค์ได้ทรงแสดงการตัดสินพระทัยในการระบายสีอย่างอิสระ

และมั่นคง แสดงความบริสุทธิ์พระทัยในการแสดงออกแต่ละภาพ มีภาพหลายภาพที่แสดงความสวยงามโดดเด่นยิ่ง ดังตัวอย่างเช่น ภาพสำราญ (2525) ภาพมองจากพระอุโบสถวัดพระแก้ว (2525) ภาพสาวน้อยในไร่อ้อย (2526) ภาพแสงจันทร์ (2526) ภาพฟ้าอุ้มฝน (2526) ภาพโดดเดี่ยว (2526) ภาพดอกบัว (2526) ภาพเหวนรก (2526) ภาพแม่ (2526) ภาพทะเลภูผา (2527) ภาพนกมาริกัว ซันเบิร์ด (2527) ภาพหลังพระตำหนักทักษิณราชนิเวศน์ (2527)

ภาพสีน้ำมัน "สำราญ" (2525) เป็นภาพไก่ 3 ตัวริมรั้ว ที่แสดงสีสันสดใสทรงระบายสีอย่างกระฉับกระเฉง ลักษณะของไก่เป็นไปอย่างธรรมชาติ เคลื่อนไหว และคล่องตัว ภาพสีน้ำ "มองจากพระอุโบสถวัดพระแก้ว" (2525) เป็นภาพสีน้ำที่ใสสะอาด แสดงโครงสร้างของอาคารต่างๆ ได้อย่างชัดเจน ภาพสีน้ำ "สาวน้อยในไร่อ้อย" (2526) เป็นภาพการใช้แรงงานของหญิงสาวและคนงานอีก 3-4 คน กำลังขนอ้อยขึ้นรถบรรทุก ทรงแสดงภาพไร่อ้อยและการตัดสินพระทัยระบายสีอย่างรวดเร็วจริงจัง ภาพสีน้ำมัน "แสงจันทร์" (2526) ที่ทรงเขียนจากบทกวีจีนของหลี่ไป๋ ภาพหญิงสาวบนเตียงสีขาวส่องสว่างท่ามกลางห้องและท้องฟ้ามืดดวงจันทร์สีเหลืองอ่อนใสสว่างไกลโพ้น เป็นภาพผลงานที่แสดงถึงคุณภาพเชิงกวีที่งดงามกินใจ ภาพสีน้ำมัน "โดดเดี่ยว" (2526) เป็นภาพถังน้ำแขวนโดดเดี่ยวและลวดหนามอันแหลมคม

ภาพสีน้ำมัน "เหวนรก" (2526) ที่ทรงใช้สีเหลืองสดรุนแรงจนทำให้ระลึกถึงภาพฝีพระหัตถ์สีน้ำมันของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

ภาพสีน้ำ "แม่" (2526) เป็นภาพสตรีชุดแดงและน้ำเงินกำลังอุ้มเด็กน้อยที่มีผ้าห่อสีฟ้าน้ำเงิน ดวงหน้าสะอาดทั้งแม่และลูกท่ามกลางอากาศเวิ้งว้างรอบกายสีออกเหลืองน้ำตาล ภาพสีน้ำ "ทะเลภูผา" (2527) แสดงคลื่นขุนเขาง่ายๆ สีน้ำตาลม่วง น้ำเงิน เหลือบขาวด้วยการแสดงพื้นกระดาษผ่านสีโปร่งใส ให้ความรู้สึกถึงขุนเขาที่เป็นเสมือนสัญลักษณ์ที่ต้องตีความอยู่ในใจ ภาพสีน้ำมัน "หลังพระตำหนักทักษิณราชนิเวศน์" (2527) ทรงวาดภาพนี้ที่นราธิวาส แสดงราวตากผ้าที่ผูกโยงไว้กับต้นไม้หลากสี สีแดงสด น้ำตาล เขียว เหลือง ผ้าบนราวสีม่วง น้ำตาล แสดงภาพรวมที่สดใส สนุกสนาน มีชีวิตงดงาม

หลังจากที่สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ สยามบรมราชกุมารีทรงทุ่มเทการเขียนภาพตลอดเวลา 3-4 ปีนั้นแล้ว ก็ทรงเขียนภาพเรื่อยมาอย่างต่อเนื่องเป็นภาพทิวทัศน์ ภาพดอกไม้ ภาพหุ่นนิ่ง อีกช่วงเวลาหนึ่งที่ภาพจิตรกรรมฝีพระหัตถ์ของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ สยามบรมราชกุมารี ได้พัฒนาไปอีกระดับหนึ่ง ระหว่างปีพุทธศักราช 2532-2533 เป็นช่วงที่ทรงแสดงออกถึงการตัดสินพระทัยในการระบายสีอย่างรวดเร็ว แม่นยำ แสดงปรากฏการณ์อย่างฉับพลันทั้งภาพสีน้ำ สีน้ำมัน และภาพเขียนแบบจีน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ภาพชุดสีน้ำที่ทรงเขียนที่หอประชุมมหาวิทยาลัย

ศรีนครินทรวิโรฒ ในวันสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ สยามบรมราชกุมารี 6 พฤศจิกายน 2532 จำนวน 6 ภาพคือ ภาพช้างสีฟ้า ช้างสีแดง ช้างสีเขียวชูดอกไม้ ภาพนักดนตรีม้องวง (ภาพอาจารย์นิกร จันทศร) ภาพบัวขาว และภาพขอบคุณ ภาพเขียนจีน "ต้นไผ่" (2533) ทรงแสดงความฉับไวของรอยพู่กันจีน ต้นไผ่ นก และตัวหนังสือจีน ประหนึ่งนักเขียนจีน และภาพสีน้ำมัน "ยักษ์พันธุ์ใหม่" (2533) ที่ทรงเขียนที่หอศิลปกรรมศรีนครินทรวิโรฒ (อาคาร 4) ในวันสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ สยามบรมราชกุมารี (19 พฤศจิกายน 2533) ทรงเขียนภาพสีน้ำมันจากสื่อดลพระทัยจิตรกรรมไทยเป็นภาพยักษ์จับลิง ทรงระบายด้วยเกรียงระบายสีบริเวณภาพสีสดใสหนักแน่น และระบายสีบริเวณพื้นด้วยสีผสมขาว รอยพู่กันขนาดใหญ่ และทรงระบายอย่างรวดเร็วมาก

หลังจากนั้นก็ทรงเขียนภาพเป็นงานอดิเรกรวมทั้งทรงสร้างสรรค์ในวโรกาสต่างๆ กัน ไม่ว่าจะเป็นภาพเขียนสีน้ำ ภาพเขียนแบบจีน ภาพเขียนคอมพิวเตอร์ รวมทั้งงานศิลปะเครื่องปั้นดินเผา

ภาพฝีพระหัตถ์สีน้ำ "เตาผิงที่ผาแดง" (2537) ที่ทรงเขียนขึ้นเมื่อคราวเสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมราษฎรที่จังหวัดตาก เป็นภาพสีน้ำสีคล้ำออกแดงและสีน้ำตาลแต่ใสสะอาด จัดภาพในมุมตรงหน้าเตาผิงมองผ่านหน้าต่างเป็นภาพทิวทัศน์เห็นไกลไปเบื้องหลัง ประมาณครึ่งหน้าต่างสีสดใสตัดกับภาพรวมหน้าเตาผิงและเปลวไฟ

ลุกพลิ้วอยู่ในเตา ทั้งพื้นภาพแสดงความผสมกลมกลืนของมิติตื้นภาพเขียนแบบจีน "นกและดอกบัว" (2536) การละเลงพู่กันเป็นภาพใบบัว เส้นก้านที่ลากอย่างฉับพลัน รอยสีแห้งเป็นเส้นขาดและภาพนก ฉะฉานสวยงาม ภาพเขียนแบบจีน "ช้างพลาย" (2538) เป็นภาพหัวช้าง 2 หรือ 3 ตัว ทรงพระนามและวันเดือนปีเป็นภาษาจีน แม้จะทรงลากเส้นให้ช้าลง หมึกจีนค่อนข้างแห้ง แต่ก็ได้ความรู้สึกมั่นคงของเส้นและรูปทรงช้างเป็นอย่างดี

ส่วนภาพเขียนคอมพิวเตอร์ที่ทรงใช้คอมพิวเตอร์เป็นสื่อสร้างสรรค์ ไม่ว่าจะเป็นภาพช้างที่ทรงวาดในส่วนนิทรรศการของคณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ในวันสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ สยามบรมราชกุมารี 2 พฤศจิกายน 2537 ณ หอสมุดกลาง หรือ "ภาพปีกุน" (2538) ที่ทรงแสดงพระปรีชาสามารถในการใช้สื่อคอมพิวเตอร์ควบคุมเส้นได้อย่างมั่นพระทัยยิ่ง

พระอัจฉริยภาพ พระปรีชาญาณของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ สยามบรมราชกุมารี กว้างไกล ลุ่มลึกอย่างประมาณมิได้ เพราะพระองค์ทรงเป็นปราชญ์ไปเสียทุกแขนงวิชา แม้ในด้านวิทยาศาสตร์ก็เป็นที่ประจักษ์ว่าผลงานวิจัยในสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ สยามบรมราชกุมารี ได้รับรางวัลผลงานวิจัยดีเด่นในกลุ่มสาขาวิทยาศาสตร์กายภาพและคณิตศาสตร์ ประจำปี 2533 โดยพระองค์ได้ทรงงานวิจัยเรื่อง "การศึกษาความถูกต้องของ

แผนที่การใช้ที่ดินจากภาพถ่ายดาวเทียมรายละเอียดสูงซึ่งจำแนกโดยคอมพิวเตอร์ บริเวณจังหวัดนราธิวาส" ความสำคัญของงานวิจัยอันเป็นพระอัจฉริยภาพทางด้านวิทยาศาสตร์นี้เป็นงานบุกเบิกที่มีความสำคัญเป็นอันมากต่อการพัฒนาประเทศ ทำให้ทราบถึงความเหมาะสมในการใช้ การศึกษา และการพัฒนาทรัพยากร ซึ่งองค์ความรู้ที่ทรงค้นพบนี้จะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อนักวิจัยอื่นๆ ที่จะนำเทคนิคและยุทธวิธีไปใช้ได้ทันทีโดยไม่ต้องทำการทดลองซ้ำอีก (สุทัศน์ ยกส้าน, 2533 :13 - 18)

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ สยามบรมราชกุมารี ยังทรงเป็นนักกีฬาและทรงสนับสนุนการกีฬาเพื่อการออกกำลังกายสาธารณชนมักจะได้เห็นอยู่เสมอว่าพระองค์เสด็จเป็นองค์ประธานทรงเปิดงานการเดิน-วิ่งเพื่อการออกกำลังกาย เพื่อการกุศล พระองค์เสด็จพระราชดำเนิน (วิ่ง เดิน) หรือทรงจักรยานนำหน้าข้าราชบริพารและเหล่าพสกนิกรอยู่เสมอ ในด้านกีฬานี้พระสหายจิตรลดารุ่นที่ 3 (2534:192) ได้เขียนเล่าไว้ว่า "ทูลหม่อมทรงเป็นนักกีฬาที่แท้จริง ทรงเล่นกีฬาทุกชนิด เล่นอย่างจริงจัง ไม่กลัวเจ็บ ไม่กลัวเปื้อน ไม่เคยขี้แพ้ชวนตี (แบบเพื่อนบางคน จนครูสำเริงต้องอบรมกันทั้งชั้นถึงการมีน้ำใจเป็นนักกีฬาอยู่เป็นประจำ) พวกเราไม่เคยต้องลำบากใจหรือต้องระวังตัวกลัวว่า ถ้าเล่นพลาดไปโดนทูลหม่อมแล้วจะเกิดเรื่อง แม้จะมีหลายครั้งที่เกิดปะทะกัน ชนกันล้มบ้าง แต่ทูลหม่อมก็รีบลุกขึ้นเล่นต่อ มีอยู่ครั้งหนึ่ง เราเล่นวอลเล่ย์บอลกัน ทรง

กระโดดตบลูกพร้อมๆ กับเอื้อง (เอื้องอุมา-ฐาปนา) เลยชนกันเองกลางอากาศ เอื้องถึงกับเลือดกลบปาก ทูลหม่อมพระพักตร์เสียรับสั่งขอโทษ จัดการให้ไปหาหมอ แล้วยังคอยถามอาการว่าหายหรือยัง ...ต่างๆ เหล่านี้ เราจึงสรุปกันว่า ท่านมิใช่เป็นเพียงนักกีฬาแต่ยังทรงมีน้ำใจเป็นนักกีฬาอีกด้วย"

ในด้านพระราชกรณียกิจของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ สยามบรมราชกุมารี ที่ทรงมีต่อสังคมไทยนั้นนับเป็นพระมหากรุณาธิคุณอเนกอนันต์ นอกจากจะทรงมีพระเมตตาเยี่ยมเยียนและช่วยเหลือประชาชนทั่วแผ่นดินไทยแล้ว อาจเป็นเพราะทรงมีพระราชดำริจำเริญตามรอยพระยุคลบาทพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระผู้ทรงคุณอันประเสริฐ พระผู้ทรงมีสายพระเนตรยาวไกล สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ สยามบรมราชกุมารี จึงทรงดำเนินโครงการต่างๆ อันเป็นคุณูปการต่อสังคม เช่น โครงการชลประทานต่างๆ ในพระราชดำริ โครงการส่งเสริมศิลปาชีพพิเศษ โครงการเกษตรเพื่ออาหารกลางวันของโรงเรียนในชนบท องค์อุปนายิกาผู้อำนวยการสภากาชาดไทย องค์ประธานมูลนิธิลายใจไทย องค์ประธานมูลนิธิพระบรมราชานุสรณ์พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย องค์อุปถัมภ์คณะลูกเสือแห่งชาติ ฯลฯ รวมทั้งทรงดำเนินการโครงการต่างๆ ทางด้านศิลปวัฒนธรรมอีกเป็นจำนวนมาก เช่น ทรงเป็นองค์ประธานคณะกรรมการอำนวยการบูรณะปฏิสังขรณ์วัดพระศรีรัตนศาสดารามและพระบรม

มหาราชวัง เนื่องในวาระฉลองกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี องค์ประธานบูรณะบุษบกทรงแห่งพระพุทธมหามณีรัตนปฏิมากร องค์ประธานการจัดสร้างพระเมรุมาศถวายพระเพลิงพระบรมศพ สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี เป็นต้น ด้วยพระอัจฉริยภาพ พระปรีชาสามารถที่ทรงไว้ซึ่งพระคุณวุฒิ ทรงเป็นปราชญ์รอบรู้ในสรรพวิทยาการทั้งปวง พระราชกรณียกิจที่ทรงมุ่งให้บังเกิดสุขแก่ข้าแผ่นดิน ด้วยพระจริยาวัตรที่งดงาม พระอุปนิสัย พระอัธยาศัย ที่ทรงไว้ซึ่งพระเมตตา พระคุณธรรม สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ สยามบรมราชกุมารี จึงทรงเป็น "ปราชญ์ผู้ทรงศีล" อย่างแท้จริง

ควรมิควรแล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม

ข้าพระพุทธเจ้า มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ไพบูลย์ ดวงจันทร์ : รวบรวม)

เอกสารประกอบการรวบรวม

กสิกรไทย,ธนาคาร.ประมวลพระฉายาลักษณ์ในสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ สยามบรมราชกุมารี.กรุงเทพมหานคร:กรุงเทพ,2527.

จิตรลดารุ่นที่ 3. "รุ่น 3 กับความหลัง" 3 รอบจิตรลดารวมใจ. กรุงเทพมหานคร:อมรินทร์ พริ้นติ้งกรุ๊ฟ จำกัด,2534.

ทัศนีย์ บุณยคุปต์,ท่านผู้หญิง ดร. "พระราชประวัติและพระราชจริยาวัตรในสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ สยามบรมราชกุมารี" 3 รอบจิตรลดารวมใจ. กรุงเทพมหานคร:อมรินทร์ พริ้นติ้งกรุ๊ฟ จำกัด,2534.

ประถมาภรณ์ เมนะสูต. "ภาพที่ไม่มีวันลบเลือน จากใจครูสามทหารเสือ" 3 รอบจิตรลดารวมใจ. กรุงเทพมหานคร:อมรินทร์ พริ้นติ้งกรุ๊ฟ จำกัด,2534.

วาสนา คุณาอภิสิทธิ์. "สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ สยามบรมราชกุมารีกับพลศึกษาและการกีฬา" วันสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ สยามบรมราชกุมารีมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. กรุงเทพมหานคร:เจ.ฟิล์มโปรเซส จำกัด,2541.

วิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท,สถาบัน มหาวิทยาลัยมหิดล. "สักวาหน้าพระที่นั่ง" ศูนย์วิจัยวัฒนธรรมเอเชียอาคเนย์ มหาวิทยาลัยมหิดล. กรุงเทพฯ:รักษ์สิปป์ จำกัด,2530.

วินัย ภู่ระหงษ์. "พระอัจฉริยภาพในสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ สยามบรมราชกุมารี" วันสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ สยามบรมราชกุมารีมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. กรุงเทพมหานคร:เจ.ฟิล์ม โปรเซส จำกัด,2540.

วิรุณ ตั้งเจริญ และอำนาจ เย็นสบาย. "พระอัจฉริยภาพในสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ สยามบรมราชกุมารี" วันสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ สยามบรมราชกุมารี มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. กรุงเทพมหานคร:เจ.ฟิล์ม โปรเซส จำกัด,2540.

สุทัศน์ ยกส้าน."งานวิจัยวิทยาศาสตร์ที่ดีเด่นของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ สยามบรมราชกุมารี" วันสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ สยามบรมราชกุมารี มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. กรุงเทพมหานคร:อมรินทร์พริ้นติ้ง กรุ๊ฟ จำกัด,2540.

จัดพิมพ์โดย สำนักพิมพ์พัฒนาศึกษา
107/62 ซอยมันสิน 4 ถนนพระราม 6 เขตราชเทวี กรุงเทพมหานคร 10400 โทร. 215-8548